Nimic despre *Fundația Gojdu !*

Am aşteptat cu nerăbdare prima săptămână din luna lui Cuptor, la sfârșitul căreia aveam să fac o vizită la Budapesta. Nici o altă capitală europeană nu îmi trezește un atât de viu interes precum acest oraș. Mi-am propus să văd, să înțeleg, să rotunjesc imaginea unor personaje, instituții de cultură ce au jucat un rol important în biografia lui Eminescu, a civilizației românești, în general, a căror istorie am evocat-o în cercetările mele de la Viena. Acum am prilejul să le redescoper urmele la Budapesta (nobilii Sina, Nako, publicațiile ”*Familia”* ”*Albina*”, ”*Federațiunea*”,”etc).

Lăsând la o parte prejudecăți istorice ancestrale, fixate cu obstinație în subconșient, amestecate cu stereotipuri având origini livrești (extremism, iredentism, șovinism, reconcliere și altele ”*eiusdem farinae”*), consider că orice raportare corectă la realitatea obiectivă trebuie să pornească de la o judecată imparțială, *”sine ira et studio”,* a trecutului istoric, pentru a ajunge la o reconciliere a acestuia cu prezentul.

Deși este un examen dificil, sper să ajung să fiu corect cu mine însumi, negând permanenta concluzie a oricărui pesimist observator, conform căreia lumea înconjurătoare este rezultatul în oglindă al unei percepții subiective a unei realități obiective.

Trecând peste aceste temeri firești, rețin cel puțin una, anunțată de Buletinul Meteo, care prognozează temperaturi neobișnuit de mari pentru luna Iulie, făcând să dogorească nu numai pusta, ca într-un pustiu saharian, dar și caldarâmul milenar al urbei așezată pe malul Dunării.

Plec în această călătorie de la *Gara de Sud* a Vienei, un punct de întretăiere a rutelor feroviare europene, forfotind ca un stup de albine, cu roiuri de turiști din toate colțurile lumii. Urc cu nerăbdare într-un tren ce mă va aburca în capitala Ungariei, orașul despre care auzisem atâtea legende.

După câteva experiențe ratate în trenurile românești de o antichitate remarcabilă, nu-mi închipuiam că o călătorie pe drum de fier poate fi o voluptoasă desfătare: la 160 km/h, silențiozitatea și lipsa zgomotului arhicunoscut al roților de tren, îmi dau un sentiment de siguranță. În supliment la biletul de călătorie se include prezența discretă dar omniprezentă a aerului condiționat, confortul vizibil și mai ales curățenia exemplară, toate sub formă de ”*bonus”,* creindu-mi un sentiment de bună dispoziție.

Un display de date, mare cât un ecran de televizor, așezat într-un loc vizibil, mă pune la curent cu reperele călătoriei (itinerar, distanță, viteză, timp, stații etc) așa cum se întâmplă în avioanele ce zboară la mari înălțimi. De altfel, prin forma aerodinamică a locomotivei, dar mai ales prin iuțeala amețitoare de până la 250 km/h, denumirea de ”*Railjet*” este un inspirat cognomen.

Cu o punctualitate de ceas elvețian, trenul se pune în mișcare, fără gesticulația teatrală a impegaților din haltele ponosite de pe la noi, părăsind într-o clipită eleganta gară, întocmire de arhitecți curajoși dar pragmatici, proiect ce contrastează desigur cu clasica înfățișare de timpuri trecute a Vienei.

În curând îmi apare în fața ochilor un peisaj de vis. Trecând printre lanurile de eoliene, cu elicea lor domoale, mișcându-se în ritm de vals, am senzația că plutesc într-o altă dimensiune, în care aripile văzduhului s-au pogorât pe pământ, iar călătorii se strecoară, sub adierea vântului, printr-o pădure ireală, mișcată de mecanisme nevăzute.

Asist cu uimire la o defilare de priveliști bucolice, de parcă ne-am afla pe meleagurile unui nou grânar al Europei și, deși viteza este amețitoare, nu pot să nu remarc ordinea nemțească, meticuloasa grijă a lucrului bine făcut, omniprezenta mână de gospodar, care își chiverniseşte casa, curtea și grădina, nu pentru că este inspectat de ochii curioși ai călătorilor ocazionali, ci pentru că așa este firea acestor oameni la locul lor, în tot ceea ce fac.

Ajung în spațiul MAV-ului maghiar și, dintr-o dată, stațiile și haltele de tren par foarte asemănătoare, unele, doar unele, cu cele de la noi: pereți jerpeliți, călători cam posomorâți, în fine, excepții de contrapunct de la monotonia gărilor de o perfecțiune și simplitate funcțională, tipic nemțească.

Nici nu am timp să continui șirul de revelații edificatoare, din păcate aducându-mi aminte, prin comparație, de amarele realități feroviare de pe la noi, că iată-mă ajuns la destinație.

Un burg vienez, în variantă autohtonă

Nesâcâit de formalitățile controlului vamal (ei în *Schengen*, noi *passe* !) cobor în *Gara de Est - Keleti Pályaudvar* – monument de istorie feroviară, cu a sa vetustă arhitectură în stil eclectic, ce nu mă impresionează câtuși de puțin, în ciuda fațadei renovate și a frescelor din sala de bilete. Apreciez însă statuile impunătoare și pitorești ale lui George Stephenson, creatorul primei locomotive-vapor și a lui James Watt, cel care a perfecționat motorul cu abur, și mă întreb dacă, în zona *Aeroportului H. Coandă* din București, marele inventator nu ar

merita un monument, tot la fel de impozant precum morcovul cu cartof din *Piața Palatului* (dacă tot vorbim de simboluri identitare) !

Un taxi cu preț corect mă preia de la gară, conducându-mă la hotelul situat în Pesta, pe malul Dunării, foarte aproape de celebrul *Pod cu Lanțuri* și de *Academia de Științe*, din *Piața Széchenyi István*.

Orașul mi se pare o copie de dată recentă a Vienei, cu clădiri elegante, în stiluri diferite, de la *Art Nouveau*, la tentative de modernism bine temperat. Un impuls edilitar impetuos, născut în secolul al XIX-lea, conferă orașului revanșa schimbării la față, prin ștergerea ștampilei de pașalâc otoman, și recuperarea nobleței aristocratice de tip european. Bulevardele sunt corect trasate, lăsând spații aerate pentru pietoni, tramvaie sau autobuze. Un metrou impresionant (considerat primul din lume angrenat de puterea curentului electric) adaugă un plus de comfort unei circulații destul de aglomerate, amintind de marile capitale ale lumii.

Budapesta -un oraș convulsionat de mari distrugeri, petrecute în timpul războiaielor din ultimul secol, și-a șters cu demnitate hidoasele urme ale clădirilor avariate, a refăcut configurația monumentelor, podurilor, caselor, piețelor lovite de bombardamente și nu pot să nu fac comparație cu București, unde *Teatrul Național, Hotel Splendid* și alte clădiri importante nu au mai fost refăcute, sau au fost reparate abia după decenii, cum a fost aripa dinspre statui a *Universității* ! Ce să mai spunem despre *Muzeul Național de Istorie*, o ruină dureroasă pe harta capitalei românești, exemplu viu de indiferență crasă a politicienilor față de problematica istoriei naționale.

În orașul vizitat anual de milioane de vizitatori, pelerini din patru colțuri ale lumii, căutând cu GPS-ul de pe telefon o Mecca izbăvitoare în fiecare cartier al Budapestei, bat în lung și în lat orașul, animând sub forma unei mișcări browniene, imaginea unui burg de un clasicism conservator, trezit din sobrietatea sa proverbială de personaje cu fizionomii vesele, căutând la nesfârșit edenul unor noi puncte de distracție.

În ziua sosirii mele, o manifestație colorată, în evantaiul curcubeului, străbate ostentativ străzile acestei metropole. Iconoclasta Budapestă s-a transformat în capitala unei *gay – parade*, întrecute însă în pitoresc doar de forțele speciale de ordine, impresionante ca număr și dotare, plasate în preajma *Podului cu Lanțuri*, preocupate să păstreze desigur liniștea zonei guvernamentale de dincolo de Dunăre.

Cultură și spiritualitate românească, pe malurile Dunării

În gândul meu s-a născut un plan: să îmi organizez hoinăreala cu valențe instructiv-recreative, pe trei coordonate: vizitarea obiectivelor turistice de o mare încărcătură istorică și culturală a Capitalei maghiare, apoi locurile evocând prezența românească, în special cartierele locuitorilor vorbitori de limba română din vremea debutului lui Eminescu și, în sfârșit, celebra *Curte Gojdu.*

Voi începe scanarea trecutului acestui oraș, operând mai întâi o selecție severă din multitudinea de puncte de atracție: muzee de artă (*Muzeul Național Ungar, Muzeul de Istorie al Budapestei, Muzeul Ludwig de Artă Contemporană, Muzeul de Etnografie, Muzeul de Artă Aplicată, Muzeul de Istorie Naturală),* muzee și case memoriale (*Muzeul Memorial Béla Bartok, Muzeul Ferenc Hopp de Arte Asiatice, Muzeul Vasarely sau Muzeul Memorial Franz Liszt)*, ori – de ce nu- muzee pitorești, de un exotism aparte: *Muzeul Houdini*, dedicat celebrului artist de origine maghiară, expert al evadărilor imposibile, *Muzeul Ciocolatei – Szamos, Muzeul Casa Terorii, Muzeul Pinball* din Budapesta, *Muzeul Metroului Budapestan* sau *Muzeul Căilor Ferate*. Constat că oferta este excesiv de generoasă. De aceea, asemenea *măgarului lui Buradan,* neputând să aleg, las pentru ultima zi a vizitei luarea unei decizii și, schimbând planul inițial, mă urc într-un autobuz *"Hop On/Hop Off",* care mă va purta în cele mai importante locuri ale metropolei.

Încep călătoria, încântat de feerica imagine a Dunării, o panoramă de neuitat, văzută de pe înălțimile unde tronează de secole *Castelul Buda*.

Dunărea – Darul lui Dumnezeu !

Dunărea este darul lui Dumnezeu oferit acestui popor (19 localități importante ale Ungariei sunt așezate pe malul fluviului – ca să nu amintim decât de câteva: Győr, Komárom, Esztergom - locul de naștere al primului suveran maghiar – Ștefan, Visegrád, Budapesta, Mohács), așa cum în vechime fluviul a fost darul divinității oferit Europei, adăpostind una dintre cele mai vechi culturi și civilizații umane. *Limesul de Răsărit și de Nord* al lumii romane, Dunărea a devenit peste secole granița despărțitoare a două mari imperii, creștin și otoman, aflate într-o ireconciliabilă relație antagonică.

Cele mai crâncene lupte între cele două civilizații, care au durat aproape patru secole, au avut ca miză obținerea supremației asupra acestui fluviu, încleștările sângeroase desfășurându-se în punctele strategice vitale: Nicopole

(1396), Belgrad (1456), Mohács (1526), Viena (1529), Esztergom (1543), Viena (1683), Războiul Crimeei (1853-1856) și războiul de la 1877. Astăzi, Dunărea, câmp tactic, cu valoare geo-strategică vitală a continentului, a devenit *Coridorul VII* al Uniunii Europene, fiind una dintre cele mai importante căi comerciale, în lungime de peste 2300 km. Rpetându-se istoria, bătrânul Danubiu a redevenit granița fragilă în calea invaziilor dinspre Orient (frontieră botezată *Schengen*).

Multe din marile metropole ale Europei sunt așezate pe malul unui fluviu, din diverse cauze, în primul rând din rațiuni economice, sau de asigurare a resurselor de apă pentru o populație numeroasă, fie că s-a numit aceasta Sena, Tamisa, Rin, Tibru, Volga, Neva, Moldava, Dunărea sau Dâmbovița, dar singurul fluviu european, născător de metropole (Viena, Bratislava, Budapesta, Belgrad), unic în lume, fiindcă străbate 10 țări, este anticul Danubiu.

Străjuind cursul fluviului pe o înălțime inexpugnabilă, Dealul Gellért, complexul medieval Buda, construit în secolele XVII-XVIII, reunește *Palatul – (Király-Palota sau Királyi Vár*), *Piața Sf. Gheorghe*, precum și *cartierul rezidențial*. Aici, în zilele noastre, au loc numeroase evenimente: festivalul de folclor, festivalul vinului și concerte simfonice la palat. În trecut, pe aceleași locuri se petreceau întâmplări de o grandoare colosală, la fel de importante: asedii, încoronări, concilii, ceremonii fericite (regale nunți) sau triste (prohodiri de regi și împărați).

Un moment emoționant a fost întâlnirea cu biserica în stil gotic a *Castelului Buda*, cu hramul *Sfintei Fecioare Maria*, cunoscută și sub numele de *Catedrala Matei Corvin*, biserica de încoronare dinastică, lângă care tronează, evident pentru temperarea și echilibrarea efuziunilor patriotice transilvănene, măreața statuie a Regelui *Ștefan cel Sfânt.* Constat că acest important personaj al istoriei maghiare, mădular de nobil cu sânge românesc (*Ioan Corvin de Hunedoara*), singurul erou de origine valahă ce a cucerit ”*Manu militari”* Viena, ceilalți venind doar cu jalbe la ”*drăguțul de împărat*”, este obiect și subiect de venerație în capitala de pe malul Dunării.

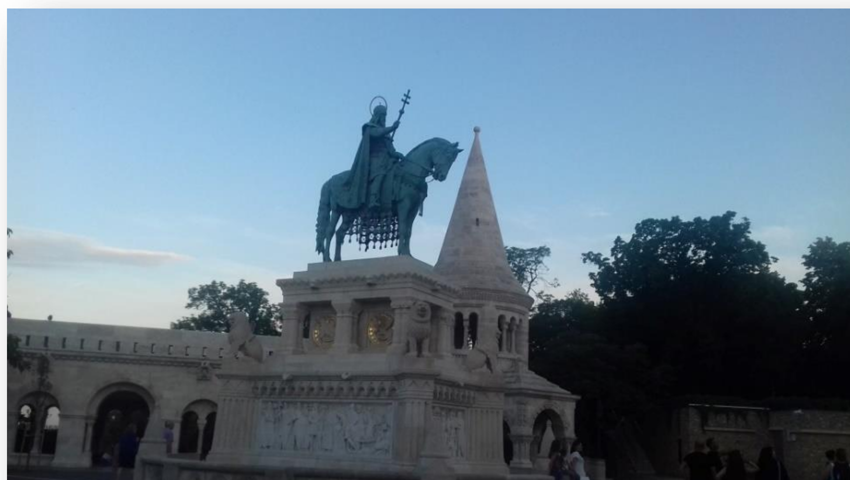

Biserica lui Matei Corvin

Alături se află *Bastionul Pescarilor*, cu ale sale 7 turnuri, de unde se pot admira priveliștile orașului.

Imagina Dunării de pe citadela Buda

Statuia lui *Stefan cel Sfânt*, din preajma *Bisericii lui Matei Corvin*

Mulți turiști preferă să escaladeze colinele istorice ale Budei cu ajutorul funicularului, unul dintre cele mai faimoase din lume, o replică a șarpelui suspendat, descris cândva de Geo Bogza, operând între Petrila și Anina, cale de 6 km, ducând peste dealuri și genuni trunchiuri răpuse de copaci.......

Cobor pe un drum cu serpentine spre celebrul *Pod cu Lanțuri* (*Budapest Lanchid*), pentru a admira, în imediata apropiere, construcția *Academiei de Științe* a *Ungariei*, despre care voi aminti mai târziu.

Parcurgând traseul de promenadă așezat pe cheiul fluviului, observ șirul de nave moderne de croazieră, cheiurile, dotările tehnice, marcând astfel în mod vizibil faptul că Sediul *Comisiei Dunării,* expulzate din România înainte de al

Doilea Război Mondial, dar găzduită la Budapesta, și-a făcut bine treaba, transformând acest oraș într-un port în toată regula.

Deodată, pe malul Dunării apare o lebădă albă - somptuoasa clădire a democrației - *Parlamentul.* Monumentul arhitectonic este construit la sfârșitul secolului trecut pentru a marca un mileniu de la fondarea statului maghiar, fiind o copie a clădirii parlamentului londonez.

Un *design* ornamental bogat, îmbinând stilul neo-gotic, cu cel al Renașterii sau al Barocului târziu, pune în evidență o clădire (considerată a treia din lume), adăpostind un for parlamentar.

În interior se pot admira fastuoasele scări, acoperite cu covor roșu, precum și sala care prezintă *Coroana Regală Maghiară,* cunoscută și sub numele de *"Coroana Sf. Ștefan",* inclusiv "*coronation regalia*" (sabia, sceptrul, mantia regală, bijuteriile înoronării etc).

Bijuteriile regale au fost sechestrate de armata americană, după cel de-al *Doilea Război Mondial*, ca pradă de luptă, dar au fost returnate statului maghiar de președintele Jimmy Carter, în anul 1978.

Mă întreb dacă nu ar fi bine ca la București, cu ocazia *Sărbătorilor Centenarului,* să se propună ca simbolurile milenare ale civilizației carpato-dunărene (*Tăblițele de la Tărtăria, Statueta Gânditorului de la Hamangia, Brățările din aur dacic, celebrul coif de aur de la Coțofenești* etc) să fie etalate într-o expoziție temporară, într-un loc cu mare expunere, vizitat de zeci de mii de turiști străini (*Palatul Parlamentului*) decât să stea în buncărul - tezaur al *Muzeului Național de Istorie* de pe Calea Victoriei, văzut anual doar de câteva sute ? De ce la Budapesta se poate iar la noi nu ? Fiindcă ungurii știu să treacă peste orgolii personale, fiind mult mai raționali și pragmatici !

Incontestabil, Budapesta este renumită mai ales pentru stilul elegant și sofisticat al palatelor, treatrelor, muzeelor dar și al localurilor sale, amintind că nu a trecut decât un secol de când Ungaria purta cu mândrie titlul de capitală imperială. Printre acestea din urmă merită văzută *Braseria Gellért,* considerată cea mai veche braserie a capitalei*, Gerbeaud Café,* cu interiorul său poleit în aur, cu marmură de calitate și lemnul de esențe rare, precum și "*New York Café"* – apreciată, pe drept cuvânt, drept cea mai frumoasă cafenea din lume, căreia trebuie să îi adăugăm elegantul *Restaurant Gundel,* considerat decenii întregi cel mai select local al Budapestei.

Timpul nu mi-a permis însă să văd alte două obiective interesante: *reședința regală Gödöllö,* situată la 30 km de capitală, aflată odinioară în proprietatea Baronului aromân Sina, precum și *Citadela Visegrád*, devastată în

timpul ocupației turcești, a cărei reconstrucție nu s-a terminat nici în zilele noastre. Ajungând la acest subiect, să menționăm un monument istoric din perioada *Pașalîcului de la Buda*: mormântul *Gül Baba,* construit în 1543, un misterios poet derviș, venerat de pelerini din întreaga lume islamică. El îmi amintește de un loc sacru musulman, mausoleul lui *Sari Saltuk Dede,* de la Babadag, construit în vremea Sultanului Baiazid (1484).

Soliman Magnificul, cel care a îngrozit Europa, și-a găsit sfârșitul în apropiere de Szigetvár**,** în sudul Ungariei, în timp ce se îndrepta să atace Viena, după cum anunțau cercetătorii maghiari, în 2013. Aceasta nu a împiedicat puterea musulmană să transforme bisericile în moschei, numai la Buda ridicându-se nu mai puțin de 26 de astfel de monumente de cult islamic.

O falsă problemă: factorul civilizator !

Am evocat anterior trei nume pe harta Budapestei (*Podul cu Lanțuri, Academia de Științe a Ungariei, Matei Corvin*), constituind repere semnificative în programul vizitei mele în capitala ungară. Voi încerca să le descriu, pentru a mă raporta corect la o problemă de interculturalism româno-maghiar: așa zisa primordialitate a unei culturi și civilizații asupra celeilalte, mai precis mult lăudatul rol civilizator exercitat de cultura maghiară asupra societății românești, și de aici superioritatea absolută a civilizației panonice asupra celei valahe, teorie pe care unii încearcă în van să o acrediteze, într-o manieră de un tezism ostentativ, etalată cu un entuziasm debordant! Exemplele următoare ar putea să tempereze excesul unora......

”Podul cu Lanțuri” sau Podul de la Cernavodă ?

Podul cu Lanțuri simbolul orașului, este străbătut sistematic de cohorte de turiști năvălitori, făcând legătura între cele două maluri surori ale Dunării. Podul unește estul de vestul capitalei, respectiv *Buda* de *Pesta,* contribuind de fapt la unificarea Capitalei, în 1873, într-un singur polis urban, așa cum podul construit de Anghel Saligny unește cele două maluri al Dunării, la Cernavodă. Construcția este o minune arhitectonică (atât din punct de vedere tehnic dar și estetic), fiind o emblemă cu care locuitorii Budapestei se mândresc pe bună dreptate (un *Brooklin Bridge*, în variantă europeană), așa cum și Podul Carol I a fost, la vremea lui, o minune a ingineriei europene. La noi, însă, Dunărea este străjuită de Doi Dorobanți, nu de doi Lei !

Stema Baronului Sina pe piciorul ”*Podului cu Lanțuri*”

A fost înălțat, piesă cu piesă, aduse din *Bătrânul Albion*, la mijlocul secolului trecut, de doi constructori britanici, având ca model un faimos pod de peste Tamisa – *Podul Marlow*. Lanțurile impresionează, dar nu ca simbol de robie ci de emancipare, iar prezența faimoșilor lei, modele imitând monumentul leonin din *Piața Trafalguar*, dau senzația de măreție perpetuă.

Deși poartă numele unui faimos politician din această țară, despre care vom vorbi mai la vale, care a avut inițiativa construirii podului, acesta nu s-ar fi putut realiza dacă bogatul om de afaceri, Gheorghe Sina, ortodox, cu reședința în Viena, a cărui avere era comparabilă, la mijlocul secolului al XIX-lea, cu aceea a familiei Rotschild, nu ar fi oferit bani, din fondurile sale personale, pentru finalizarea și lărgirea proiectului acestui pod.

Drept urmare, pe soclul unui leu, aflat în partea de sud-vest a podului, înspre Buda, se află stema familiei Sina, pe scutul căreia se află deviza

”SERVARE INTAMINATUM” (*Rămâi integru*), iar pe celălalt este numele lui *Széchenyi István*.

Baron George Simon Sina (1782-1856)

Această stemă s-a aflat pe unul dintre vitraliile bisericii catedrale *Votivkirche* din Viena, până în cel de al Doilea Război Mondial, când bombardamentele americane au distrus-o, în rând cu blazoanele celor mai importanți nobili ai Imperiului Austro-Ungar.

Blazonul Familiei Sina (*Podul cu Lanțuri*)

„Siebenbürgen Land des Segens, Land der Fülle und der Kraft."

În folclorul săsesc se spune că *"Transilvania este pământ binecuvântat, al abundenței și puterii"*. Din bogăția acestui pământ românesc s-au făcut averi colosale, iar din aceste domenii seniorale s-au născut palate și castele, titluri nobiliare......

Datorită averii dobândite în Banat, la Hodoş şi Kisdia, Georg Simon Sina, a primit titlul de "*Freiherr von Hodos und Kisdia*". În prezent, localitatea aceasta se numește Brestovăț, Jud. Timiș. Ea a fost atestată documentar la anul 1440, sub denumirea *Brestowetz*, aparținătoare de *Cetatea Șoimoș*; În anul 1583, în *Chizdia (Coșarii)* se așează familii de români ardeleni; Între 1723-1725 au fost colonizate 106 familii de muntenegreni (sârbi), primele colonizări cu populație maghiară și slovacă având loc abia în anul 1797. Tot în această localitate, în satul *Teș*, se așează familii de slovaci, sosite din partea de nord a Ungariei, din părțile *Bratislavei (Pozsonj*), pe la mijlocul secolului al XIX-lea. În schimb, în satul *Lukarecz* populația majoritarpă era de etnie sârbă, având religia ortodoxă. În prezent satele componente sunt: *Brestovâț, Coșarii (fost Chizdia), Kis Gyal (Gialu Mic), Hodoş, Lucareţ și Teş* .

Baronul Sina era implicat în negoţ nu numai la Viena, Budapesta, unde avea o impresionantă avere imobiliară, dar și la București, unde purta corespondență cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în Balcani, în Rusia dar și în Egipt și India. Comerțul pe Dunăre, liberalizat după *Tratatul de la Adrianopole*, a fost o mină de aur pentru negustorii îndrăzneți, vizionari și tenaci, printre ei aromânii Sina și Dumba (regii bumbacului, lânii, lemnului, cărbunelui, sării, tutunului).

Prin potența financiară, bancherii Sina deveneau indispensabili oricărui politician. De aceea, Baronul Sina a fost cel mai apropiat colaborator al contelui Széchenyi István, rolul său în istoria acestei ţări fiind de netăgăduit

Un alt nume de referință în istoria Imperiului Austro-Ungar, baronul Nicolae Dumba, deținător al unui splendid Palat la Viena (vis a vis de *Stadtpark)* a cumpărat proprietăți și în România, împreună cu fratele său, Mihail, dintre care amintim *Palatul Stolnicului Cantacuziono*, aflat în localitatea *Afumați/Ilfov*, terenuri agricole la *Bragadiru* (10.500 ha). Multe alte proprietăți, deținute în România, vor fi menținute de familie până în preajma Primului Război Mondial.

Palatul Cantacuzino-Dumba din Afumați/Ilfov
(cf. http://monumenteuitate.org/en/monument/961/Afumati-Cantacuzino-Dumba)

Nicolae Dumba, cel care a creat acest imperiu, se căsătorise cu romånca Matilda Ghermani, frații Ghermani fiind bancheri, politicieni și mari proprietari, la mijlocul secolului al XIX-lea. Aceștia aveau averi însemnate în sudul Bucureștilor, la Popești-Leordeni, în Lunca Dâmboviței și în alte locuri. Prin ei, bancherii Sina și Dumba au acumulat averi colosale în România.

Constantin Dumba, deținător al unuia dintre cele mai mari magazine de artă din Europa, l-a sprijinit pe cumnatul său, Constantin Dinu Mihail din Craiova (a cărui bogăție se compara cu aceea a Gh. Grigore Cantacuzino –Nababul) să cumpere o mare colecție de artă, care va deveni patrimoniul actualului *”Muzeu de Artă din Craiova”.*

Elena Dumba și Maria Coloni, fiicele bogatului om de afaceri, trăiau la Viena dar, neavând copii, au lăsat întreaga lor avere lui Constantin Dinu Mihail, care deținea în orașul Craiova un palat impresionant, asemuit, desigur la scară mică, cu *”Palatul Schönbrunn”*. La rândul ei, Maria Coloni (1834-1923) avea un conac la fel de frumos în Oltenia, la Deveselu

Titanul finanțelor din Viena și Budapesta în *cartierul Titan* din București

Familia Sina deținea, la rândul ei, impresionante proprietăți, ca număr și valoare: adică 99 de moșii, însumând circa 140 000 ha, în Austria, Ungaria, Slovacia, Boemia, proprietăți imobiliare la Viena, Paris sau în Italia, precum și întinse averi în Țara Românească - *Bistrița, Arad, Toplița*, în *București*, la *Dudești-Cioplea*, precum și la *Hodoș, Kisdia/ Coșari, Tormac, Orțișoara, Calacea, Blumenthal, Fibiș, Sânnicolau, Charllotenburg* în Banat.

În perioada 1842-1912, Baronul Sina, precum și moștenitorii acestuia, erau stăpânii a cam jumătate din suprafața actualului cartier bucureștean *Titan-Balta Albă*, respectiv moşia *Dudeşti-Cioplea*, aproximativ 3000 de hectare, incluzând cartierele *Pantelimon, Titan, Balta Albă, Dristor-Baba Novac, Dudeşti*.

Cumpăratorul acestei averi, *Ivan Grueff*, a dobândit în 1912 de la moștenitorii miliardarului vienez chiar și titlul de baron!

În schimb, moșiile din comitatele Timiş şi Torontal au fost moştenite după moartea *baronesei Anastasia de Sina* de fii acesteia, conții Simon și Sigfried de Wimpffen. Un conac deținut de acești urmași ai Baronului Sina se găsește la *Mașloc*, în Banat.

Aceste proprietăți erau comparabile cu cele ale conţilor de Eszterházy. Întrucât afacerile erau din ce în ce mai prospere iar bogăția proverbială sporea neîncetat, baronul Sina își permitea să ofere cu dărnicie consistente donații unor orfelinate, creşe, spitale sau să înființeze bănci, ori societăţi de asigurare.

Palatele sale din Viena (*Hohenmarkt* sau *Fleischmarkt* nr. 20/22), unele supraviețuind și în zilele noastre, cum este cel aflat în orașul luminilor, Paris, sau pe Canale Grande, în Veneţia, făceau să pălească de invidie pe adversarii săi.

Interesul Baronului Sina în construcția de căi ferate (Sina este fondatorul celebrei companii austriece STEG), în Austria și Ungaria, a impulsionat dezvoltarea acestui domeniu și în Transilvania, Banat, Bucovina, dar mai ales averile născute în domeniul bancar, a făcut din acest nume un adevărat brand, una dintre cele mai mari case de afaceri din Europa.

Baronul Sina s-a implicat însă și în derularea unor variate proiecte culturale. A fondat celebrul *Institut Politehnic* din Viena, a fost binefăcătorul *Academiei de Arte Frumoase* de la Viena, al *Academiei din Pesta*, a fondat și construit o *Academie* la Atena, de asemenea a creat *Observatorul Astronomic* din capitala elenă, aflat pe *Colina Nimfelor*, chiar în fața *Acropolelor* și *Agorei*, pe frontispiciu fiind scrisă deviza marelui ctitor aromân: ”*Servare Intaminatum”*. De aceea, la Viena, în *Leopoldstadt*, cât și la Atena, există străzi care îi poartă numele. Grecii i-au acordat chiar titlul de ”*everget*”, adică *binefăcător al națiunii*.

Familia Sina a construit sau a renovat așezăminte religioase, dintre care amintim *Biserica Sf. Gheorghe* de la Viena (din strada *Fleischmarkt*), dar și *Catedrala Ortodoxă* din Arad, numărându-se printre ctitori, împreună cu familia Mocioni.

În Banat, la *Charlottenburg*, localitate monument - istoric, aflată la 50 km de Timișoara, pe drumul spre Lipova, singurul sat în formă perfect circulară din România, domeniu deținut de familia Baronului Sina, s-a ridicat o biserică la 1875-1876, păstrată și în zilele noastre.

Din păcate, Conacul familiei Sina din *Charlottenburg* a fost demolat. Totuși, ca prin minune, s-a păstrat Conacul deținut de Baronul George Simon Sina, din localitatea *Orțișoara*, Jud. Timiș.

Conacul Baronului G. Simon Sina, din Orțișoara, Jud. Timiș
(cf. http://monumenteuitate.org/en/monument/547/Ortisoara-Sina-Gyoergy)

A oferit bani pentru editarea de ziare și reviste, a cumpărat abonamente la presa de limbă română din Pesta și din Viena, dar nu s-a eschivat nici de la finanțarea ziarului ”*Budapesti Szemle”*.

Palatul Academiei Ungare de Ştiinţe, despre care am vorbit la începutul acestui articol, și al cărui membru a fost și Gheorghe Ioanovici, parlamentar, secretar de stat, locuind în Strada Kiraly, deci în cartierul unde se vorbea românește, este aflat în imediata apropiere a *Podului cu Lanțuri*, iar puțin mai departe se întinde *fief*-ul prosperilor negustori aromâni.

Acest lăcaș al științelor este rezultatul contribuției materiale a unor familii de machedoni. La mijlocul veacului al XIX-lea, *Academia* maghiară nu avea un sediu permanent, astfel încât, cu câteva decenii înainte, academicienii se întruneau încă la Bratislava, într-un local din acest oraș.

Ulterior, beneficiind de generozitatea dezinteresată a unui aromân, *Academia* se întrunea în *Palatul Naco*, unde închiriase câteva spații, aici aflându-se chiar și biblioteca instituției academice.

Președintele *Academiei Maghiare*, contele Dessewffy Emil, observând această situație nefirească, face un apel public pentru sprijinirea inițiativei de construire a unui sediu propriu pentru celesta instituție.

Chiar înainte de acest apel, la data de 14 august 1858, baronul Simon Sina (1810–1876), donează o sumă fabuloasă pentru acele timpuri, aceasta fiind prima şi cea mai mare donaţie pentru ridicarea edificiului *Academiei*.

Ca o recunoaștere a meritelor sale, Baronul Sina a fost ales membru al conducerii *Academiei*, în anul fondării acesteia - 1858. Fiul său, Simon Gheorghe de Sina (1810-1876) un mecena desăvârșit, a oferit în continuare sprijinul său *Academiei Maghiare de Științe*.

Simon a avut patru fete, căsătorite cu odrasle nobiliare (Mavrocordat, Ipsilante, se pare alese cu ochi atent chiar de către el). Una dintre acestea, Irena (1843-1881), fusese soția lui Gheorghe Mavrocordat, latifundiar și om de afaceri din Moldova, descendent al domnitorului Constantin Mavrocordat. Se spune despre aceștia că erau pasionați de jocul la ruletă, încât fabuloasa avere moștenită s-a topit pe negândite. După decesul Irenei, acesta construiește la Vaslui, cu banii fostei soții, *Casa Mavrocordat* (actualmente *Palatul Copiilor*), unde, în perioada interbelică, a locuit mareșalul Constantin Prezan.

Dar bogatul mecena Sina a acordat subvenții și *Teatrului Naţional Maghiar*, în special pentru *Casa de pensii* a acestei instituții.

Familii vorbitoare de limba română

Aromânii au găsit în metropola maghiară de pe Dunăre un teren propice pentru sporirea bunăstării lor personale: de exemplu, pe la 1840, un imperiu imobiliar situat în partea de est a *Pieţei Vörösmarty* de azi aparținea în totalitate acestor întreprinzători negustori creştin ortodocși, veniți din Balcani.

Dar aromânii erau în topul familiilor bogate chiar și la Viena. În acest oraş existau în vremea lui Eminescu și alte nume de aromâni, care au jucat un rol important în viața urbei: Sina, Dumba, Curti, Duca, Tirca, Spista, Dora, Gyra, Capra, Zotta și altele. Ei vorbeau și înțelegeau limba română, erau de religie ortodocsă, au sprijinit, așa cum vom vedea mai jos, comunitatea românească, și putem să îi asimilăm, fără tăgadă, spiritualității românești, răspândite peste tot în jurul țării noastre.

Desigur, grecii vor protesta, aromânii vor ridica obiecții, mecedo-românii vor nega o eventuală asimilare a acestei populații la comunitatea largă daco-traco-română, maghiarii la fel, încât să nu ne mire faptul că sunt istorici care nici nu vor să accepte faptul că Sina ar fi aromân, dimpotrivă susținând că sunt de

origine ebraică (nu este singurul caz de acest fel: la Viena, somptuosul *Palat Todesco*, aparținând unui mare om de afaceri de la mijlocul secolului XIX este catalogat de cele mai multe surse ca aparținând unui bancher evreu, un singur izvor documentar afirmând stingher că Todesco a fost de origine română).

În România reprezentanții aromânilor au o recunoaștere clară a originii lor, dar prin înfăptuiri, prin limba în care și-au scris operele, ei aparțin spiritualității române, chiar dacă doar mama, tatăl sau unul dintre bunici a fost aromân: Lucian Blaga, Octavian Goga, Dimitrie Bolintineanu, Dosoftei Mitropolitul, Andrei Şaguna,Tache Papahagi, George Murnu, Alexandru Mocioni de Foeni, Emanuil Gojdu, Baronul Sina, Nicolae Dumba, Theodor Capidan, Camil Ressu (Rhessus) fraţii Capşa, fondatorii *"Casei Capşa*" din Bucureşti, V. A. Urechia, iar mai recent Toma Caragiu, Stere Gulea, Ion Caramitru, Teohar Mihadaş, Victor Papacostea.

Ei s-au arătat a fi harnici oameni de afaceri, alături de reprezentanți ai altor etnii, dar cu conexiuni profunde în România. Să nu uităm că, la Viena, capitala Imperiului Austro-Ungar, existau câteva instituții bancare, cu rădăcini românești. Astfel începând cu 1877, funcționa aici o bancă înființată de bancherul român, M. Jaques Elias (1844-1923), împreună cu cei doi frați ai săi, având un al doilea sediu la București. În Capitala României putem menționa un alt mare bancher al vremii, Mauriciu Blanc, școlit la Viena. Acesta, împreună cu J. Marmorosch (decedat la Viena în 1904, unde a locuit după ce a părăsit România, în 1870) a înființat în 1874, Banca ”*Marmorosch, Blank & Co"*, comanditară a Băncii *„Isac Löbel"* din Viena. Îl amintim, în sfârșit, pe Moritz von Todesco (1816-1873), bancher evreu de origine română, a cărui impresionantă reședință vieneză poate fi admirată și în zilele noastre, o bijuterie a arhitectului Teophil Hansen.

O mare parte din averea familiei Sina s-a închegat din comerțul cu bumbac sau alimente, aduse din Balcani în Austria și Ungaria De asemenea, putem afirma că avântul cafenelelor vieneze, în secolul al XIX-lea, se datorează, inclusiv înfloritorului comerț cu tutun practicat cu succes de Sina. Deși era un teritoriu sub dominație otomană, această situație nu l-a împiedicat pe întreprinzătorul om de afaceri să dezvolte relații comerciabile profitabile, inclusiv cu lideri de la Sankt Petersburg. Se afirmă că multe familii aristocratice rusești, printre care și aceea a generalului Kiseleff, aveau fonduri depuse la banca lui Sina.

Legenda spune că Simon Sina era prieten la cataramă cu Ali Tebelin, pașa din Ianina, demnitar ce furase cu vârf și îndesat, banii fiind depuși în seifurile

familiei Sina. Murind, în urma unui asasinat pus la cale de un ofițer francez (crimă descrisă de Alex. Dumas în romanul ”*Contele de Monte Cristo*”), banii i-ar fi rămas familiei Sina.

Acești vorbitori de dialect român au ales să își deschidă prăvăliile în toate piețele aglomerate ale orașului, pe principiul, *”unde-i dever e și tocmeală/ iese bună socoteală”,* ajungând astfel să îngrămădească bob cu bob în hambarul personal, sporind, pe zi ce trece, averi colosale.

Propensiunea proverbială a machedonilor de a achiziţiona proprietăţi imobiliare, fie în Bucureşti, la Viena sau Budapesta, își are mai ales în capitala maghiară un exemplu notabil. Centrul Budapestei este plin de proprietăți imobiliare ale unor oameni de afaceri creştini ortodocşi, vorbitori de limbă română. Aceştia obișnuiau să construiască locuințe, magazine sau depozite de mărfuri și lângă Dunăre, fiindcă bogăția lor s-a datorat comerțului fluvial.

Ca urmare, acești harnici și strângători comercianți s-au stabilit în zona *Pieţei Teatrului* (*Piaţa Vörösmarty*), ori în apropiere de *Piața József Nádor* şi *Újvásártér*.

Îi găsim locuind în aglomeratele străzi *Váci, Bálvány* ori *Két Sas*, unde se adunaseră reprezentanții familiilor Nedelcu, Gojdu, Lepora, Derra, Ioanovici şi Sina.

În prezent, din cei aproape 1,8 milioane de locuitori ai Budapestei, românii nu depășesc cifra de 10 000. Majoritatea acestora locuiesc în Sectorul al VIII-lea al Capitalei – *Józsefváros*- pe malul estic al Dunării, în apropierea centrului capitalei, denumirea sectorului însemnând ”*Orașul lui Iosif*” (după numele *Împăratului Iosif al II-lea*), așa cum centrul orașului mai este cunoscut și sub numele de ”*Orașul lui Leopold*” (la Viena avem, de asemenea, cartierele *Josephstadt* si *Leopoldstadt*)

Povestea proprietăților din Strada *Váci*

Am pornit în călătoria mea prin Budapesta, plecând din *Piața Széchenyi István*, apoi am apucat pe cocheta *Dorothya utca* și, mergând drept înainte, după puțin timp am ajuns în *Piața Vörösmarty*. De aici începe strada *Váci* , elegantă, cu numeroase clădiri superbe, dar și cu locuințe de secol XIX, ce au aparținut unor mari nume, care au reprezentat repere importante pentru viața culturală românească din acest oraș. Strada intersectează *Bulevardul Lajos Kossuth,* cel care se continuă cu *Podul Erzsebet* de peste Dunăre și, în curând ajungem în ceea ce se numește inima cartierului *Belvarosi*, unde vom poposi o clipă pentru a

vedea locul presupus al redacției Revistei *”Familia*”, unde a debutat Eminescu, ca poet.

Mai întâi să ne reamintim că, în fața *Podului cu Lanțuri*, dinspre *Piața Széchenyi István*, deci în preajma clădirii *Academiei*, s-a aflat *Palatul lui Alexandru* Nákó, construit în anul 1827, într-un stil neo-clasic. Pe la 1880, Palatul este vândut unei companii de asigurări engleze, care înalță aici ceea ce se va numi de acum încolo *Palatul Gresham*. În prezent, aici se află un impozant Hotel (*Four Seasons).*

Váci Utca este cea mai veche arteră comercială a Budapestei, mergând paralel cu Dunărea. Imobilul cu nr. 9 reprezintă fieful familiei de aromâni Naco (Nákó în ungurește), cu moșii întinse în Banat. Pe la 1840, contele Alexandru Nákó va construi o clădire, cunoscută mai târziu sub numele de „*Casa celor şapte palatini*”, pe care fiul său o transformă în hotel. Aici a funcționat, începând cu 1865, faimosul *Hotel Naţional*, având numeroase camere dar și un restaurant şi o cafenea de prim rang. Schimbându-și proprietarii, suferind renovări și transformări, imobilul va deveni, după 1967, *Teatrul din Pesta*.

Acest conte, *Alexandru* Nákó *de Szent Miklos*, a cumpărat la Viena, în 1830, un faimos Palat, cunoscut astăzi dreptul ”*Palatul Eskeles”* (Viena, *Dorotheergasse 11*, din primul district al orașului), pe care familia sa și urmașii l-au locuit timp de 70 de ani, de aceea a fost cunoscut și sub denumirea *Palatul* Nákó. A fost vândut la începutul secolului XX de Koloman Nákó, devenind galerie de artă, acum muzeu.

În Viena, familia nobililor Nákó a mai construit un Palat, în 1872, în *Argentinierstrasse* 16 (*Aleegasse*), cunoscut în prezent drept *”Casa Wittgenstein”*. Atunci, clădirea a costat astronomica sumă de 175 000 de guldeni, devenind în scurt timp un faimos loc de întâlnire al artiștilor.

Koloman Nákó ridicase un castel, având 99 de camere, la *Comloşul Mare*, în Banat, pe lângă palatele de la Viena şi Pesta.

Contele Nákó iubea teatrul, înființând o astfel de sală chiar la reședința sa, unde se organizau spectacole de teatru, de operă sau erau invitați muzicieni celebri.

Se pare că însuși Mihai Eminescu, aflat în turneu cu trupa lui Pascally la Timișoara, a luat parte, la invitația contelui Nákó, la o reprezentație teatrală pe scena din *Comloşul Mare*.

Reședința grofului Nákó din această localitate, înconjurat de un parc de 10 hectare, este cunoscută sub numele de *Conacul San Marco*. Povestea sa este următoarea: Pe la începutul secolului al XIX-lea, frații Cristofor și Chiril Naco,

de origine aromână, s-au stabilit în Banat. Moștenitorii lui Cristofor Naco au moștenit domeniile de la *Sânnicolaul Mare*, iar cei ai lui Iosif au obținut *Comloșul* și *Teremia*.

Palatul Nákó de la *Sânnicolaul Mare*, creație a marelui arhitect maghiar Ybl Miklós, în prezent sediu de Primărie
(cf. http://monumenteuitate.org/ro/monument/9/Sannicolau-Mare-Nako)

Contele Nákó, după cum spune un istoric *"a fost un iubitor al fastului, înclinat spre risipire, a cărui pasiune spre jocuri costisitoare a înghițit sume uriașe"*. Nu era ceva ieșit din comun, fiindcă, din păcate, și fiicele Baronului Sina împrăștiat averea tatălui lor.

Cheltuielile nesăbuite au condus la situația neplăcută ca domeniile de la *Teremia-Comloș* să intre în ghearele fiscului. Totuși, *Mileva Nákó*, fiica proprietarului, pentru a salva din averea ce începea să se evapore, s-a căsătorit la 18 ani cu ducele italian *Giulio Capece Zurlo di San Marco*, cu mult mai în vârstă decât nurlia Mileva (se spune că aceasta a avut o idilă fulgerătoare chiar cu *Împăratul Franz Iosef)*, de aceea și numele reședinței nobiliare este *Conacul San Marco*. După reforma agrară din 1921-1922, bătrâna contesă a rămas doar cu 500 de hectare, și – neavând urmași – a donat statului român acest domeniu

(1926). Contele Nákó este înmormântat la *Comloșul Mare*, alături de soție și de tatăl său, Iosif Nákó. Or fi fost aromâni, dar trăind atâția ani în Banat, românește tot vorbeau !

Conacul San Marco al urmașilor Baronului Nákó
(cf. http://monumenteuitate.org/ro/monument/69/Comlosu-Mare-San-Marco)

O parte din proprietățile nobililor Nákó au dispărut (conacul din *Cenad*, Jud. Timiș), sau sunt într-o situație jalnică, precum *conacul Nákó* din Satul Cuied, Com. Buteni, Jud.Arad.

Conacul *Nákó*, Satul Cuied, Com. Buteni, Jud.Arad.(cf. idem)

În strada *Váci* nr. 16 se înalță una dintre proprietățile familiei Mocioni, veche de două secole, cunoscută însă și sub numele de „*Casa Bethlen*".

Casa din strada Váci, numărul 17 a fost în proprietatea *familiei Manno*, dintre care cel mai cunoscut era bancherul Ștefan Manno, unul dintre cei mai mari oameni de afaceri din Pesta. *Familia Manno* a locuit în casa de pe strada

Váci până la mijlocul anilor 1860, după care s-a mutat în imobilul cu două etaje din strada Király.

La numărul 21, de pe aceeași stradă, se află biserica și curtea grecească, terenul fiind cumpărat de un negustor de piele machedon, Dumitru Arghir.

Piaţa *Petőfi*

Biserica ortodoxă a macedoromânilor și grecilor din Pesta a fost construită pe malul Dunării, la fondarea ei contribuind nu mai puțin de 179 de familii dintre cele mai bogate ale orașului. Colonia ortodoxă număra aproape 600 de persoane, pentru ei înființându-se la 1788 parohia *"Graeco-valachica comunitatis Pestiensis"*.

Curtea Grecească, cu biserica și zona înconjurătoare, a dăinuit în strada Kis, până în anul 1937, fiind considerate *fief*-ul grecesc din Budapesta.

Din păcate, ca și la Viena, disensiunile de ordin confesional au făcut ca între greci și macedoromâni să existe neînțelegeri, ce au culminat cu separarea slujbelor, astfel că, începând cu anul 1888, românii au folosit ca lăcaș de cult una dintre casele *Fundației Gojdu*, din strada *Holló*.

Strada *Pesti Barnabás*

În imobilul din strada *Pesti Barnabás* nr. 2, Atanasie Grabovschi (1779–1840), mare exportator de vinuri unguești, de postavuri, unchiul mitropolitului Andrei Șaguna, organiza în această casă un salon literar, având printre invitaţii permanenţi pe Petru Maior, Samuil Micu-Clain, Gheorghe Şincai, Dinicu Golescu, Zaharia Carcalechi, Dimitrie Ţichindeal, Damaschin Bojincă, Eftimie Murgu, Emanuil Gojdu etc.

Corifeii *Școlii Ardelele*, Samuil Micu-Clain, Gheorghe Şincai și Petru Maior se aflau în acea vreme la Budapesta în calitate de editori de cărţi româneşti tipărite la Universitate. Cu timpul, mai mulţi studenţi români ai *Universităţii din Pesta* frecventau *Salonul Grabovschi*, unde se purtau discuţii serioase de literatură, istorie, religie şi se ţineau conferinţe. Toţi scriitorii şi gânditorii mai renumiţi din acele timpuri s-au perindat prin acest salon. Aici s-a conturat şi a prins viaţă mişcarea naţională română din Pesta. Ideile celor care frecventau salonul au fost publicate în revista de literatură *Biblioteca românească*.

Clădirea aceasta este singura casă din Pesta, păstrată până în zilele noastre, aparținând stilului baroc laic.

Strada *Veres Pálné*

Strada *Veres Pálné* este paralelă cu strada *Váci* , intersectându-se cu strada *Nyaryi Pal*. În imobilul de la nr. 11 se afla *Societatea „Petru Maior*”, unde se edita şi revista ”*Luceafărul”.*

Istoricul acestei societăți se aseamănă cumva cu acela al studenților de la Viena. La mijlocul secolului al XIX, în capitala Ungariei învățau un număr însemnat de studenți vorbitori de limbă română, veniți din toate provinciile. Pentru ei, în cadrul facultăţii de la Pesta s-a creat o catedră de limbă şi literatură română, în fruntea căreia se afla Alexandru Roman (1863).

Încurajați de această izbândă, studenţii, în frunte cu Iosif Vulcan, au creat *Societatea „Petru Maior”(1864)*, având mai ales un caracter cultural și literar.

Societatea *„Petru Maior”* a avut, începând din 1868, o preponderentă orientare literară şi culturală, la care Ioan Slavici, pe atunci student în Pesta, a avut o însemnată contribuție, chiar redactând *Statutul* acestei societăţi. Membrii societăţii au reuşit să întemeieze şi o bibliotecă, în cadrul căreia se organizau evenimente literare şi seri de lectură.

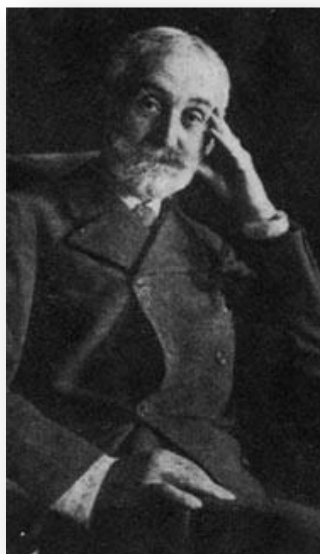
În 1902, sub egida Societăţii „*Petru Maior*” a apărut o revistă literară-*Luceafărul*. Începând cu anul 1903, redactorii revistei au fost Octavian C. Tăslăuanu şi Octavian Goga. Publicația aceasta a fost tipărită până în 1906 la Budapesta, iar apoi, din 1914, la Sibiu. În 1919, *Luceafărul* a fost condusă de Nicolae Iorga.

În revista ”*Luceafărul”* a fost cultivat cultul lui Eminescu și tot aici şi-a publicat Goga numeroase creații artistice, reunite apoi în volumul *Poezii*, care a apărut la Budapesta, în 1905. Goga a câştigat cu acest volum de versuri marele premiu al *Academiei Române*, în 1906.

De amintit că Octavian Goga a locuit în acest imobil (et. III, ap. 23), în anii 1903–1904, când a a fost redactorul revistei.

Piaţa *Vörösmarty*

Centrul istoric al orașului Budapesta era dominat de casele și proprietățile unor bogate familii de aromâni, majoritatea construite în latura de est a pieții. Aici își avea reședința familia Mocioni, în casa de la numărul 2 (*Palatul Mocioni)* ;

Alexandru Mocioni (1841-1909)

La numărul 3 se afla *Palatul lui Gheorghe Sina*; în continuare se afla reședința lui *Anastasie Lepora* (nr. 4), urmată de proprietatea lui *Constantin Grabovschi* (nr. 5), iar pe colț se afla reședința somptuoasă a lui *Anastasie Lica*, la numărul 6.

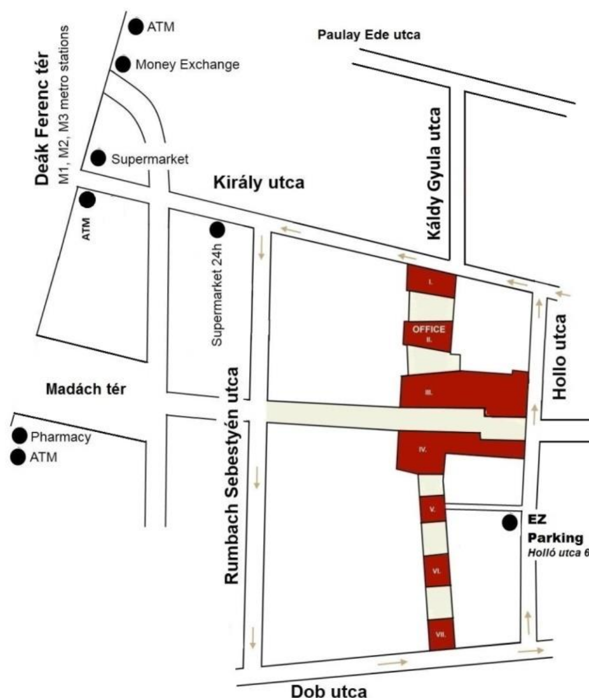
Piața Vörösmarty nr.6 (clădirea de pe colț) a aparținut lui Dimitrie Anastasie Lica

Palatul acestuia a fost un loc de întâlnire al intelectualilor români din capitala maghiară. Murind în anul 1871, Anastasie Lica a lăsat urmașilor ca moștenire nu mai puțin de cincisprezece imobile în Pesta. A rămas în inima contemporanilor prin aceea că el, împreună cu familia, au sprijinit din plin comunitatea românească de aici, ajutând în special pe studenţii români care învăţau în capitala Ungariei.

Curtea Gojdu

Am căutat dinadins proprietățile ce au aparținut *Fundației Gojdu* de la Budapesta, deoarece există o legătură subtilă între acest Mecena și Mihai Eminescu.

Poți pătrunde în acest complex de curți și grădini, așezate longitudinal, venind din orice parte a orașului.

Schema complexului Gojdu

De aceea, pășesc cu emoție în locurile care evocă personalitatea lui E. Gojdu, fac fotografii și încerc să îmi imaginez un dialog între cele două mari figuri ale istoriei românilor din Ungaria dar și de pretutindeni.

Mai întâi, câteva cuvinte despre părintele spiritual al acestei fundații:

Emanuil Gojdu (1802–1870) provine dintr-o familie de negustori macedoromâni, fiind născut în Oradea, la 9 februarie 1802. A studiat la şcoala românească din acest oraş, apoi la liceul catolic, după care s-a prezentat la Academia de Drept. Un an mai târziu, şi-a continuat studiile la Bratislava. În 1823 şi-a terminat studiile la Pesta, unde a fost numit notar cambial şi, la vârsta de douăzeci şi doi de ani, a obţinut diploma de avocat. Gojdu a cumpărat o casă din strada Király, mai târziu şi terenurile din vecinătatea acesteia. În 1854 a trecut la parcelarea acestor terenuri şi a construit un rând de magazine în jurul

propriei case. Acest complex poartă şi în momentul de faţă numele de *Pasajul Gojdu*.

Planul celor 39 de pizerii, cafenele, baruri, bistrouri, centre fitness, centre de masaj, etc din *Gozsdu Udvar - Budapesta*

Situată în centrul istoric al orașului Budapesta, acest loc ce poartă numele întemeietorului, are o istorie fabuloasă, tristă în același timp, demonstrând grandoarea și măreția unor timpuri de mult apuse și neputința noastră, a celor de azi, de a ne revendica ceea ce ne aparține sau de a pune în prim plan, cel puțin, mult-puțina zestre rămasă de la înaintași.

Străbat axul principal al acestui interesant complex de clădiri purtând patina vremii și am impresia că autoritățile locale nu au avut curajul nici să le demoleze, nici să le modernizeze, conștiente că, moralmente, nu sunt proprietari și nu au drept istoric consolidat asupra lor.

Complex comercial-turistic în spațiul Fundației Gojdu

În latura din dreapta și stânga a fiecărei curți se află restaurante elegante, cafenele pitorești, magazine de antichități, buticuri de tot felul, un fel de Lipscani de-al nostru. Pe aleea principală puzderie de vânzători ambulanți, cu mărfuri de talcioc de altădată. Paradoxal, acest colț de secol XIX place turiștilor, este savurat cu nesaț.

Placă evocând crearea unei fundații guvernamentale comune, româno-maghiare, ”*în spiritul lui Gojdu și al prieteniei dintre cele două popoare*”

Desigur, pentru ei locurile acestea reprezintă pur și simplu doar un segment dintr-un traseu exotic, extrem de ofertant, neavând habar ce a însemnat *Fundația Gojdu* în istoria intelectualității românești transilvănene timp de decenii. Ei nu știu că fundația acesta a funcționat cu o deplină eficacitate, suplinind cu vârf și îndesat bugetele sărace ale ministerelor învățământului, culturii, cultelor, sănătății, ocrotirii sociale etc din România, alimentând cu burse și stipendii elevii și studenții săraci, dar geniali, oferind resurse pentru tipărirea de carte, întreținerea unor școli, internate, reparații de spitale, aziluri, orfelinate, biserici, înființarea de muzee, biblioteci și câte și mai câte.

O placă cu efigia fondatorului, un text cuminte și împăciuitor în limba română și maghiară, și cam atât.

O companie *off shore* a început să investească în domeniul imobiliar, în arealul *Curții Gojdu*, testând reacția părților implicate. Nimeni nu a protestat, totul pare OK !

Compania ce administrează în prezent *Curțile Gojdu*

Dacă este ceva de reproșat autorităților budapestane este emiterea cu ușurință a autorizației de construcție pentru un imobil modern, contrastând cu stilul arhitectonic al întregului cartier, nu numai al acestui loc, fiindcă în nici o țară civilizată din lume nu se permite afectarea integrității unui sit protejat, cu valoare istorică și culturală, prin asemenea construcții, cu atât mai mult cu cât zona se afla deja într-un litigiu notoriu.

Apart-hotel pe teritoriul unei zone istorice protejate !

În situația acesta, ce ar fi de făcut ? Din punct de vedere juridic, în ceea ce prijește *Cazul Gojdu*, lucrurile sunt clare (partea română este în culpă, fiindcă a omis cu intenție sau din neglijență un lucru elementar și anume notificarea în *Cartea Funciară* de la Budapesta a existenței unui litigiu, deci slabe speranțe de anulare a unor contracte deținute de companiile ce operează în acest spațiu).

Totuși, dosarul poate fi adus în actualitate, prin câteva acțiuni ”*to do*”, efectuate *”în oglindă*”.

În primul rând, demararea imediată a demersurilor necesare, printr-o notificare și un dosar preliminar, adresat UNESCO, indiferent dacă autorul este *Mitropolia Ardealului*, în numele *Fundației Gojdu,* sau *Ministerul Culturii*, în numele Guvernului de la București, privind situația acestui sit, cu solicitarea expresă de a se interveni cu maximă celeritate pentru declararea *Curții Gojdu* drept ”*patrimoniu mondial UNESCO*”, obținând pentru el același statut precum îl au și alte obiective istorice și culturale din Budapesta (”*Podul cu Lanțuri”, ”Bulevardul Andrassy*- *Piața Eroilor”, ”Faleza Dunării”, ”Castelul Buda*”). Este o acțiune de durată, desfășurată în etape, dar în felul acesta se va împiedica distrugerea clădirilor, modificarea acestora sau schimbarea statutului spațiilor din acest areal.

Slujbă la *Capela Ortodoxă* din complexul Gojdu de la Budapesta
(*Strada Holló,* nr. 8).

În al doilea rând, dat fiind faptul că autoritățile muncipale maghiare au conferit zonei o semnificație comercială pronunțată și nu una istorică, religioasă sau culturală, se poate defini o strategie, bazată pe principii conceptuale de acțiune, similare demersurilor părții maghiare, prin care *Fundația Gojdu* să mandateze o companie sau un consorțiu de companii, (pentru egalitate de tratament cu investitorul imobiliar implicat în *Curtea Gojdu*), cu finalitatea de a închiria una sau două curți din acest complex, conferindu-le însă destinații culturale: săli de evenimente expoziționale, concerte, librărie, anticariat, magazine de obiecte de artă sau religioase, artizanat, produse bio etc.

Credem că partea maghiară nu ar avea de obiectat, fiindcă ar fi vorba de acordarea unui tratament egal, nediscriminatoriu, față de firme cu obiect de activitate comercial. Pe de altă parte, orgoliul maghiar nu ar fi vexat iar partea română ar șterge măcar din rușinea de a nu fi capabilă să miște din loc acest spinos dosar.

În sfârșit, *Primăria Generală a Capitalei* – București - ar putea să propună părții maghiare, în speță *Primăriei Budapestei*, fiindcă *Pasajul Gojdu* a fost luat în administrare de către autoritățile locale de sector, să ofere posibilitatea ca partea română (oricare ar fi aceasta) să efectueze o intervenție de urgență, o toaletare a spațiului acestor curți, respectiv o zugrăvire a pereților vechilor clădiri, care arată destul de neîngrijit. Aprobarea venită de la Primăria budapestană fiind văzută ca un act de bunăvoință, Primăria București va ține cont de această bunăvoință și va acționa pe bază de reciprocitate !

Chestiunea fiind tratată la acest nivel, este evident că nu ar îmbrăca o coloratură politică, nu ar deschide răni și nu ar resuscita dispute vechi.

Emanoil Gojdu și Mihai Eminescu

Aflându-mă la Budapesta, mi-am pus întrebarea dacă aceste două mari personalități pot avea ceva în comun, și în ce constă aceasta ? Răspunsul este afirmativ ! În numărul 6 al revistei *Familia,* din 25 februarie/9 martie 1866, prima pagină a publicației insera un articol elogios dedicat de redacție lui E. Gojdu, și tot în același număr debuta și tânărul M. Eminescu, primit cu bucurie de către redactorul șef, I. Vulcan. Cum revista de numai 12 pagini era citită cu nesaț de ambii, iată că aceștia au avut ocazia să afle unul de existența celuilalt, să devină personaje asupra cărora să se focalizeze atenția românilor de pretutindeni, într-o revistă tipărită în Ungaria dar citită și în celelalte provincii ale României.

În aceeași revistă. I. Vulcan se referă la ”*catastrofa”* de la București, respectiv detronarea lui Al.I.Cuza, despre care spune că ziarele nemțești de la Buda scot scorneli și basme.

De observat un amănunt interesant. Numărul Revistei *”Familia*”, în care a debutat M. Eminescu, conținea și un **supliment,** după cum este scris pe ultima pagină a publicației, chiar pe ultimul rând tipărit. Oare ce conținea acesta ? Unde poate fi găsit el ? Vor fi cumva și alte poezii de Eminescu acolo ? Cine poate ști ?

Fiindcă vorbim de intersectări de destine, de coincidențe sau nu, adaug un amănunt: la Viena, la *Sanatoriul de la Oberdobling*, călătorul din zilele noastre poate găsi în curtea acestuia două monumente, nu unul, dedicate lui Istvan Szechenyi, prietenul baronului Sina. Acesta a fost internat aici, la mijlocul secolului al XIX-lea, iar națiunea maghiară i-a dedicat două monumente. Tot în curtea acestui sanatoriu, unde a petrecut câteva luni și Eminescu, a fost internat cel mai mare poet romantic al Austriei, N.Lenau, născut în Banat.

Monumentul dedicat lui Szechenyi Istvan, aflat în curtea fostului Sanatoriu de la Oberdöbling, Viena.

Mocioni

Familia Mocioni, cu averi în Banat, la Foeni, dar și cu nu mai puțin de 17 imobile în Pesta, a avut un strălucit reprezentant în persoana lui Alexandru Mocioni (1841-1901). Trimis de părinți să învețe la piariști, acesta continuă studiile de drept la Pesta, Viena și Graz, se ocupă și de muzică, dar excelează prin activitatea politică și de mecenat.

Nu este domeniu în care să nu fi contribuit cu bani sau alte ajutoare destinate școlilor românești, pentru înființarea și construirea *Muzeului ASTREI*, a *Societății pentru teatru român*, al cărei conducător a fost până la ultima suflare. A condus *Societatea Academică "Petru Maior*" a studenților români de la Budapesta, a înființat *Banca "Albina*" la Sibiu. Pasionat de muzică, Alexandru

Mocioni a sprijinit cu generozitate participarea corurilor bănăţene la adunarea de la Lugoj (1896) *a "Asociaţiei Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român" (ASTRA)*, deținând funcția de preşedinte de onoare al *"Reuniunii române de muzică şi cântări*" (1896-1909).

El a înființat la Timișoara *"Partidul Național Român*", la 26 ian. 1869, precum și numeroase asociații literare şi culturale în Banat, Transilvania şi Ungaria.

Cel mai important aspect este însă ajutorul financiar acordat ziarelor românești din Pesta. Mocioni s-a remarcat prin grija părintească și ajutoarele oferite studenţilor români aflați la învățătură în acest oraș. Tot el a finanţat activităţile Societăţii „*Petru Maior*".

Franz Liszt lua parte la seratele muzicale organizate de familia Mocioni în Palatul din *Piaţa Vörösmarty* de astăzi, colţ cu strada Váci.

Conacul Baronului Mocioni din Foeni, Com Foeni, Jud. Timiș

(Cf: http://monumenteuitate.org)

Conacul Baronului Mocioni din Foeni din com Bata, Sat Bulci, Jud. Arad
(cf. http://monumenteuitate.org/en/monument/39/Bulci-Mocioni)

Palatul Mocioni din Satul Căpâlnaș, Com Birchiș, Jud. Arad, creație a marelui arhitect vienez Otto Wagner, în prezent *Spital de Psihiatrie* (!)
(cf. http://monumenteuitate.org/en/monument/24/Capalnas-Mocioni)

Din păcate, Mocioni poseda în aceeași localitate, satul Birchiș, și un alt splendid palat, în prezent demolat:

Palatul Mocioni de Foeni (demolat) din Com. Birchiş, satul Birchiş, Jud. Arad
(cf. http://monumenteuitate.org/en/monument/23/Birchis-Mocioni)

Ziare şi reviste româneşti la Budapesta.

Revista ”Familia”

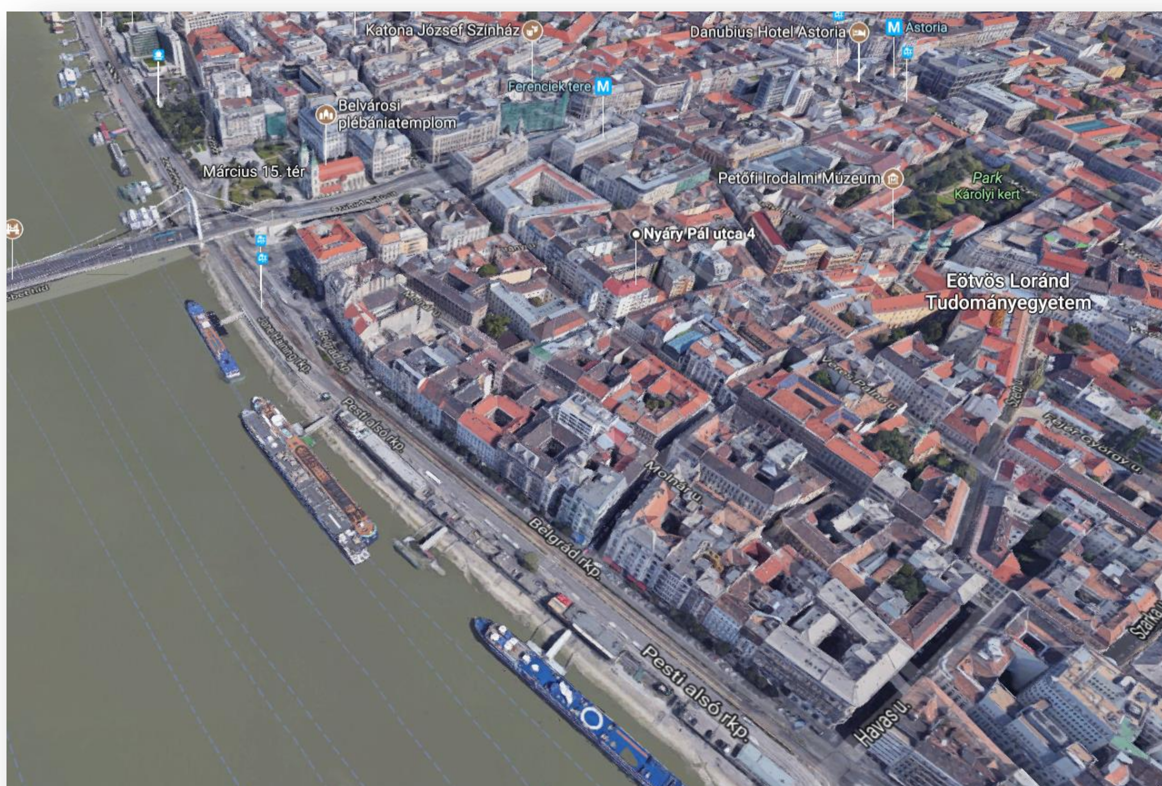
Desigur, orice împătimit de Eminescu ar dori să găsească la Budapesta locurile care amintesc de prezenţa ”*Luceafărului”* în presa de limba română a perioadei 1866-1870, mai ales redacţia *Revistei Familia,* unde s-a întâmplat debutul ca poet, la doar 16 ani, al geniului poporului român.

Am studiat cu asiduitate lucrările doamnei Mária Berényi, căreia ţin să îi mulţumesc pe această cale pentru uriaşa operă de cunoaştere a prezenţei româneşti în Ungaria, precum şi monumentala operă a regretatului savant V. Cândea, care a inventariat cu meticulozitate urmele româneşti în străinătate, din care m-am documentat consistent pentru această reconstituire livrescă a acelei perioade.

Căutând aceste adrese, am întâmpinat însă de la început o oarecare dificultate şi anume stabilirea identităţii tononimice a adreselor respective.

Se știe că, la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea locuitorilor Budapestei, mai ales după 1867, în special negustorii și marea nobilime, erau vorbitori de limbă germană, ca urmare a prezenței austriece de secole în istoria acestei țări, că denumirile oficiale ale străzilor, cartierelor și piețelor erau în limba germană, datând din epoca Maria Thereza și Leopold II, aceasta fiind limba oficială a Imperiului, desigur și la Budapesta.

Ulterior, nomenclatorul străzilor a păstrat o dublă identitate lingvistică: imperială (în limba germană) și națională (în limba maghiară). Mai mult, după 1860, fiecare al treilea locuitor al acestui oraș era un nou venit, majoritatea de origine non-maghiară, astfel încât în Buda, maghiarii reprezentau în mod tradițional o minoritate, față de vorbitorii de limbă germană. De exemplu, în al treilea cartier important al orașului, *Obuda,* trăia o importantă populație de origine iudaică, cu tendințe de expansiune spre Pesta. Alți locuitori, aflați, cum am mai arătat, în zona centrală a orașului, erau vorbitori de limba română.

Nyáry Pál utca nr. 4: Aici a funcționat redacția ”*Familiei*”, atunci când debuta Eminescu

Studiind numărul revistei *”Familia”,* marcând debutul lui Eminescu, ca poet, în 1866, se observă că redacția și administrația revistei se găseau în acea epocă în strada *Leopold* nr.18, așa cum se precizează în caseta redacțională.

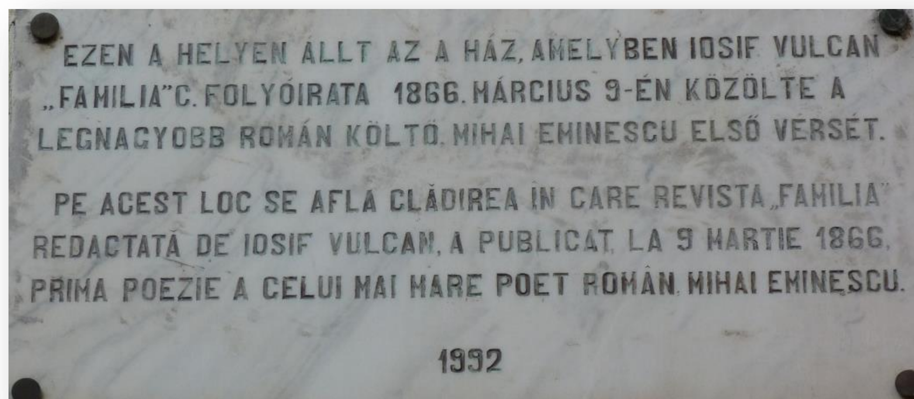
Denumirea germană a străzii a dispărut, iar placa este singura care atestă că aici a fost redacția ”Familiei” în anul 1866.

De aceea, credem că informația prezentă pe placa așezată în prezent pe fațada noului imobil de locuințe din Nyáry Pál *nr. 4*, din sectorul V al capitalei maghiare, amintind că aici a fost redacția Revistei ”*Familia*”, trebuie nuanțată, având în vedere faptul că, în perioada 1865-1880, redacția a avut mai multe sedii (1865 și1866 în *Leopold Strasse* nr. 18, în 1867 în *Müllergasse nr. 10, 1868* în *Leopold Strasse,* dar la numărul 4, în 1869 în *Leopold Strasse,* însă la nr. 33, în 1870 în strada *Dunării*, nr. 3 precum și în strada *Șarpelui*, nr. 2, în 1871 în strada *Pălăriei nr.7*, în anul 1872 în strada *Arborelui Verde* nr. 40, în 1873 și 1874, în strada *Iernei nr. 1*, în 1875, 1876 și 1877, în strada *Havas* nr. 1, în 1878 și 1879 în strada *Arborelui Verde*, dar la nr. 12, în 1880, aceeași stradă dar la nr. 13, mutându-se apoi la Oradea).

De asemenea, se știe că Mihai Eminescu a trimis în anii următori un număr de poezii la revista *”Familia”,* iar aceasta își schimba frecvent sediul redacției, în alte adrese din oraș.

Pentru edificare, invităm cititorii să consulte anuarul adreselor din Pesta și Buda (Ofen), din perioada 1867 -1881: ”*Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen 1867-1881”* - (https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_11_009_01/?pg=499&layout=s&query=Familia%20), pentru a afla aceste detalii.

Aici aflăm că, în 1867, redacția Revistei *”Familia*” se afla în sectorul 1 al capitalei maghiare, la adresa *Müllergasse 10* (*”Famlia*” *Eigenth., Verl. u.verantw.Red. Jos. Vulkan, Drucker érkövi, Galgczy & Kocsi, Redactionsb. I. St. Müllergasse 10.)* O altă informație prețioasă este aceea că tipografia folosită de revistele românești în aceea perioadă (*Familia*, *Albina*, *Federațiunea* etc) se afla în strada *Piața de Pește*, nr. 9.

Placa situată în *Strada Nyáry Pál* nr. 4

Este sigur că, la începutul anului 1866. redacția se afla în strada *Leopold nr. 18.* Totuși, în opinia mea, trezește nedumeriri această localizare datorită neconcordanței mari dintre numerele poștale: 18 și 4. De obicei, se schimbă numele străzii, dar nu și numerotația caselor........Unde au dispărut atâtea case ?

Strada Nyáry Pál nr. 4, adresa de odinioară a Redacției Revistei *"Familia*", la 1866 - placa comemorativă-.

În această imagine se observă intersecția cu *Strada Váci*

La Budapesta, neavând pe cine să întreb asupra acestei chestiuni, mai ales cum se numea în trecut această veche și îngustă arteră a capitalei, strada *Nyáry Pál*, las răspunsul acestei întrebări pentru mai târziu.

Cine erau cititorii revistei *”Familia”* de la Budapesta, în anul1866 ?

Mi-am propus de multe ori să înțeleg de ce a debutat Eminescu la Budapesta în revista *”Familia*” și nu la Cernăuți, la Iași sau la București ? Desigur sunt mai multe răspunsuri, dar unul dintre ele ar putea fi acela că, aici, în acest oraș maghiar exista o puternică comunitate vorbitoare de limba română, că ziarele tipărite în acest oraș pătrundeau cu mai mare ușurință în Bucovina sau Transilvania.

Să încercăm, așadar, să aflăm care erau cititorii *”Familiei*”, din rândul elitei românești de la Budapesta, folosind chiar informațiile oferite de I.Vulcan în numărul 4, al revistei amintite, din 5/17 februarie 1866, redactorul şef descriind balul tinerimei române, desfășurat în acest oraș, la care el însuși a participat.

Deci, la reuniunea tradițională a reprezentanților de frunte ai românilor se aflau de față deputați, politicieni, oamenii de afaceri, protipendada românească de la Buda, demnitari români sau neromâni.

Balul este deschis de *orchestra românească*, care interpreta melodii românești, dirijate de muzicianul *Ioan Jancu* (folosim ortografia vremii).

Apoi, Paul Dragu a declamat o poezie de Zaharia Antinescu, urmată de tânara artistă Elisa Circa, venită din țară special pentru această manifestare, care a interpretat o arie de Prume.

Ștefan Perianu a interpretat *Rapsodia Română*, de Sipoş, urmând apoi balul propriu-zis, la care au luat parte: Doamnele Gozsdu, declarată protectoarea balului, Mocioni (George) născută Somogyi, Babesiu, Vornica, precum și domnișoarele Gizela Somogyi, Elena Joanovici, Cristina Hadgi, Ema Stupa, Etelca Palfy, Maria Drazsi și multe altele.

Dintre bărbații de frunte ai coloniei române sunt amintiți Anton și George Mocioni, Babesiu, Vlad, Hodosiu, Maniu, Al. Roman, Borlea, Mihalyi, Dim. Jonescu, cpt. Vornica, Joanoviciu.

Autorul acestei descrieri îi numește pe participanți fără ezitare *”români*”, fiindcă îi enumeră separat și pe ”*neromâni*”: Stratimirovici, Damaschin etc.

Cu această ocazie, s-a prezentat pentru prima oară Budapesta dansul ”*Călușarii*”.

Iată, așadar, cine erau cititorii de limbă română ai ”*Familiei*”, desigur o parte dintre ei. Dar cunăscători de limbă românească erau mulți la Budapesta, în acea perioadă, dovadă fiind ziarele și revistele românești ce apăreau aici, printre ele și cele ce ne interesează în mod special, fiindcă este vorba de Eminescu: ziarele *”Albina*”, *”Federațiunea*” precum și oreganizațiile culturale românești de aici.

De altfel, Iosif Vulcan a reuşit să-l ia părtaş pe Mocioni la proiectul înfiinţării unui teatru în limba română.

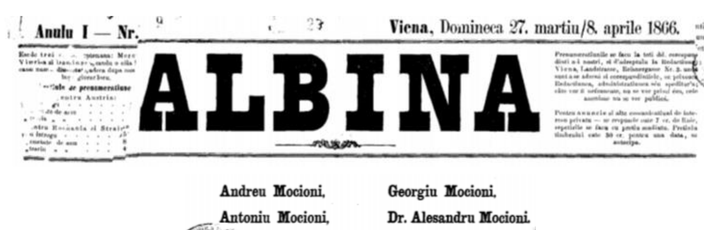
Astfel, în februarie 1870, Mocioni adună în casa lui din strada Váci pe toţi intelectualii români din Budapesta, creând *”Societatea pentru fond de teatru român”*. Societatea şi-a început activitatea cu un capital de opt mii de forinţi. Sediul societăţii a fost în Budapesta până în 1895.

Subiectul creării unei instituții care să promoveze teatrul în limba română a constituit și tema unor însemnări de presă ale lui Eminescu.

Ziarul *"Albina"*

În perioada grea ce a urmat după apariția imperiului dualist, românii transilvăneni dispuneau de doar patru organe de presă importante: *Gazeta Transilvaniei, Telegraful Român, Concordia și Familia.* Doar ultimele două apăreau la Pesta, iar celelalte, editate în Transilvania, împărtăşeau, din ce în ce mai mult, linia politică pasivistă. În aceste condiţii, liderii politici ai românilor, în special cei din familia Mocioni, resimţeau tot mai acut necesitatea unei gazete politice care să promoveze activismul politic, motiv pentru care au lansat *Albina.*

Continuând politica promovată prin *Diploma din Octombrie 1860,* guvernul de la Viena decide ca în alcătuirea Senatului lărgit (a cărei componență a crescut de la 15 la 45 de membri), să facă parte și reprezentanții românilor: Baronul Andrei Mocioni de Foeni, pentru Banat, ierarhul Andrei Șaguna, din partea Transilvaniei și Baronul Alecu de Petrino, pentru Bucovina.

Anulu I — Nr.

Viena, Domineca 27. martiu/8. aprile 1866.

ALBINA

Andreu Mocioni, Georgiu Mocioni,

Antoniu Mocioni, Dr. Alesandru Mocioni.

La doar un an după ce a fost ales deputat în Parlamentul de la Budapesta, Alexandru Mocioni, împreună cu alţi reprezentanţi din această ilustră familie, scot la Viena un ziar românesc, intitulat *„Albina".*

Ideea înfiinţării unui ziar pentru apărarea cauzei naţionale era mai veche. În 1861 înfiinţase în acest scop ziarul „*Est şi Vest*".

Ziarul *"Albina*" apare mai întâi la Viena, de trei ori pe săptămână (27 mart.1866 – 14 iul. 1869), apoi la Pesta, de două ori pe săptămână, până la

încetarea ziarului, la 31 dec. 1876. Redactor responsabil a fost G. Popp (1866-1869) și apoi Vincențiu Babeș (1870-1876), editor fiind Vasile Grigoroviță.

Primul număr apare la 27 martie-8 aprilie 1866, chiar de sărbătoarea Sfintelor Paşti, iar articolul de fond, pus pe două coloane şi intitulat „*Cristos a inviatu* !" este semnat de Andreu Mocioni, Antoniu Mocioni, Georgiu Mocioni şi Dr. Alesandru Mocioni.

Conform declaraţiilor de principiu din articolul de fond, dar şi din cele ulterioare, Mocioneştii aleg Viena ca loc de concepere, editare şi difuzare a ziarului românesc *„Albina*", deoarece aici, în capitala imperiului, se dezbat toate problemele majore din viaţa popoarelor supuse .

În afară de politică, ziarul „*Albina*" se va ocupa şi de literatură, deoarece Alexandru Mocioni era pe deplin conştient de dificultăţile scrierii în limba română şi încerca pe toate căile să încurajeze producţiile literare.

În acest sens, la ziarul „*Albina*" colaborează numeroşi oameni de cultură români, precum Mihai Eminescu, V.A. Urechia, Visarion Roman etc

Periodicul „*Albina*" a avut la început un ton moderat faţă de puterea dualistă, dar pe măsură ce maghiarii obţineau o influenţă crescândă la *Curtea vieneză*, atitudinea ei s-a radicalizat.

În anul 1869, guvernul maghiar a oprit distribuirea publicaţiei româneşti în teritoriile pe care le administra, de aceea Vicenţiu Babeş a avut neașteptata inspirație de a aduce revista la Pesta, unde ea a continuat să apară ca organ de opoziţie.

După prigoana suferită din partea autorităților, Vicenţiu Babeş a trebuit să suspende *„Albina",* la sfârșitul anului 1876, nemaigăsind colaboratori dispuşi să-şi rişte libertatea, ba chiar viaţa, în confruntarea cu opresorii naţiunii.

Eminescu a debutat în presă în ziarul "*Albina",* având ca redactor șef pe Vincențiu Babeș, publicație subvenționată de baronul Andrei Mocioni. Articolul de debut se referea la personalitatea lui Aron Pumnul.

Primul contact al lui Eminescu cu familia Mocioni s-a produs la Timișoara, cu ocazia turneului trupei de teatru *Pascally* în acest oraș. Atunci, la 24 iulie 1868, Mihai Eminescu ia parte la botezul copilului familiei Pascaly, naș fiind baronul Andrei Mocioni.

Ziarul „*Albina"* avea deviza *„Daco-romania morală, culturală, una şi indivizibilă*". Pentru atitudinea sa antidualistă, colectivul de redacţie a avut adesea de suferit din partea autorităţilor

În linii mari, conduita politică a ziarului viza trei obiective esenţiale: *apărarea autonomiei Transilvaniei, unitatea culturală şi spirituală a întregului*

popor român şi avansarea unor idei politice extrem de îndrăzneţe în epocă, cum este cultivarea spiritului republican şi promovarea democraţiei reale.

Multe articole, nesemnate, fireşte, de teama represaliilor autorităţilor vremii, afirmă răspicat idealul politic al luptei românilor transilvăneni, respectiv unitatea politică: „*…singurul loc unde am mai putea cultiva şi salva românismul şi realiza visurile noastre de o Daco-Românie, în România liberă voi a zice.”*

La sfârşitul anului 1876 ziarul „*Albina*” îşi încetează apariţia, iar articolul de adio este cât se poate de sugestiv: „*…nu se poate să nu fi pătruns şi să nu fi încolţit şi prins rădăcini în piepturile române şi ele vor răsări şi vor dezvolta ramuri puternice şi vor maarca calea vieţii, calea din robia Vavilonului spre pământul făgăduinţei, spre România şi împărăţia gintei lui Traian*.”

.

Ziarul *”Federațiunea”*

Încheierea *”compromisului*” austro-ungar din 1867 îi determină pe liderii românilor, aflați sub stăpânirea austro-ungară, să decidă crearea unui nou organ de presă prin care să intensifice accentele de luptă împotriva politicii promovate de dualismul nou creat.

Noul ziar se va numi ”*Federațiunea”,* având ca lideri de opinie pe Alexandru Roman, deputat în Dietă, profesor de limba română la *Universitatea din Budapesta* , precum și pe Ioan Poruțiu, curajos luptător pentru recunoașterea drepturilor tuturor popoarelor oprimate din imperiu.

In articolul programatic din numărul 1 al ziarului, tipărit în 3/15 ianuarie 1868, Alexandru Roman înfățișează cititorilor orientarea politică a ziarului.

Cei doi amintiți mai sus susțin cu editoriale incitante orientarea și politica militantă a ziarului, în care aduc serioase reproșuri conducătorilor politici ai vremii, reproducând subiecte și teme preluate din diverse ziare apărute în România sau în străinătatre.

”Federațiunea” (1868-1876) este, după cum declară redacția, un*” Jurnal politic, literar, comercial și economic”*. Apare la Pesta, mai întâi de patru ori pe săptămână (15 ian. - 28 dec. 1868), apoi de trei ori pe săptămână (1 ian. 1869 - 27 dec. 1872), în sfârșit, bisăptămânal (31 dec. 1872 - 12 mart. 1876). Redactor responsabil, proprietar și editor a fost Alexandru Roman, iar redactor Iosif Hodosiu.

În ianuarie 1868 adresa redacției se găsea pe *”Malul inf. al Dunării”*, Nr. 32 iar locuința Redactorului era: ”*Malul inf. al Dunării*”, Nr. 19.

În anul 1869, redacția ziarului ”*Federațiunea*” din Budapesta a fost în *Alte-Post Gasse*, nr. 1, iar în anii următori în *Lövészutosa* Nr 5, (strada *Trăgătorului*)-1870; *Stationsgasse* nr. 1 în 1871, 1872, 1873, 1874, 1875 și 1876.

După anul 1871, atât redacția ziarului ”*Albina”* cât și aceea a ziarului ”*Federațiunea*” se găseau la Budapesta la aceeași adresă: *Sationgasse* nr. 1.

Ar fi binevenit ca măcar pe una dintre aceste clădiri, dacă se mai găsesc cumva, să se pună o placă, evocând faptul că poetul Mihai Eminescu a debutat la Budapesta în calitate de ziarist militant !

Dar, despre aceste chestiuni și despre altele, în următorul reportaj, privitor la vizita ce urmează să o efectuez la Praga, desigur tot în legătură cu Eminescu.

Dan Toma Dulciu
Viena
25 iulie 2017